

Strane direktne investicije i zaštita životne sredine

Foreign direct investments and environmental protection

Boban Dašić^{1}, Radmila Trklja², Blagoje Pušonja³*

^{1,2}Akademija strukovnih studija kosovsko metohijska, Leposavić, Srbija /
Kosovo and Metohija Academy of Applied Studies, Leposavic, Serbia

³Ministarstvo unutrašnjih poslova, Policijska uprava Kragujevac, Srbija /
Ministry of the Interior, Police Department Kragujevac, Serbia

*Autor za prepisku / Corresponding author

Rad primljen / Received: 28.11.2021, Rad prihvaćen / Accepted: 17.02.2022.

Sažetak: Svaka država, pa samim tim i Republika Srbija pored aktivnosti koje su usmerene ka ekonomskom rastu, sprovodi i mere koje imaju za cilj zaštitu životne sredine. Svedoci smo svakodnevnih primera degradacije životne sredine prilikom izvođenja investicionih projekata i to kako od domaćih, tako i od stranih direktnih investitora. Po pitanju direktnog uticaja na životnu sredinu, strane direktne investicije se ni na koji način ne bi smele razlikovati od domaćih investicija. Veoma je važno postojanje principa "jednakoog tretmana" kako za domaće, tako i za strane investitore. Pored poštovanja propisa o zaštiti životne sredine, potrebno je raditi na jačanju svesti o značaju zaštite životne sredine i zdravom upravljanju životnom sredinom. Moraju se pratiti savremeni trendovi održivog razvoja koji pored društvenog i ekonomskog, uzimaju u obzir i ekološki aspekt, koji predstavlja najvažniji deo ukupnog održivog razvoja. Nepoštovanjem ekološkog aspekta, zemlje koje zavise od priliva stranih direktnih investicija se moraju pomiriti sa činjenicom da će biti zemlje zagađene životne sredine, prljavih tehnologija i građana koji će biti skloniji oboljenjima od raznih bolesti. Ovakvo stanje na duži rok je neodrživo, pa te zemlje moraju pronaći način kako bi se ostvario skladniji odnos između potrebe za ubrzanim ekonomskim razvojem i zaštite životne sredine.

Ključne reči: strane direktne investicije, ekonomska aktivnost, ekološki propisi, zaštita životne sredine, investicioni projekti.

Abstract: Every country, and thus the Republic of Serbia, in addition to activities aimed at economic growth, also implements measures aimed at protecting the environment. We are witnessing daily examples of environmental degradation during the implementation of investment projects, both by domestic and foreign direct investors. In terms of direct impact on the environment, foreign direct investment should not differ in any way from domestic investment. The existence of the principle of "equal treatment" for both domestic and foreign investors is very important. In addition to respecting environmental regulations, it is necessary to work on raising awareness of the importance of environmental protection and healthy environmental management. Modern trends of sustainable development must be followed, which, in addition to social and economic, also take into account the environmental aspect, which is the most important part of the overall sustainable development. By not respecting the environmental aspect, countries that depend on the inflow of foreign direct investments must come to terms with the fact that there will be countries with polluted environment, dirty technologies and citizens who will be more prone to various diseases. This situation is unsustainable in the long run, so these countries must find a way to achieve a more harmonious relationship between the need for accelerated economic development and environmental protection.

Keywords: foreign direct investments, economic activity, ecological regulations, environmental protection, investment projects.

¹orcid.org/0000-0003-1980-8707, e-mail: bobandasickg@gmail.com

²orcid.org/0000-0003-3768-1332, e-mail: radatrklja@gmail.com

³orcid.org/0000-0001-7696-1113, e-mail: blagojepusonja0@gmail.com

UVOD / INTRODUCTION

Zdrava životna sredina je javno dobro bez kojeg je nemoguće zamisliti kvalitetan život. Pravo na zdravu životnu sredinu je definisano Ustavom Republike Srbije. Očuvanje zdrave životne sredine je na svim članovima našeg društva i njihova je obaveza da čuvaju i unapređuju životnu sredinu.

Integralnim sistemom zaštite životne sredine se obezbeđuje ostvarivanje prava čoveka na život i razvoj u zdravoj životnoj sredini i uravnotežen odnos privrednog razvoja i životne sredine u Republici Srbiji. Država ima najveći uticaj na zaštitu životne sredine i to putem zakonskih i podzakonskih akata koji regulišu navedenu tematiku kao i putem podsticaja ili ograničenja koji mogu usmeravati investicione odluke čije sprovođenje utiče na stanje životne sredine. Pored Republike Srbije, sistem zaštite životne sredine obezbeđuju i autonomne pokrajine, jedinice lokalne samouprave, naučne i stručne organizacije i druge javne službe, preduzeća i građani. Kompletna domaća privreda ima obavezu očuvanja zdrave životne sredine. Takođe su i inostrana pravna lica i preduzetnici koji sprovode strane direktne investicije (u daljem tekstu SDI) u obavezi da prilikom sprovođenja investicionih projekata vode računa o zaštiti životne sredine. Svi nosioci zaštite životne sredine su odgovorni za svaku aktivnost kojom menjaju ili mogu promeniti stanje i uslove u životnoj sredini. Takođe su odgovorni i za nepreduzimanje mera zaštite životne sredine u skladu sa zakonom.

Nesumnjivo je da su standardi za zaštitu životne sredine u Republici Srbiji na nivou standarda u Evropskoj uniji i ostalim razvijenim zemljama. Međutim, skrivene i nečasne namere kako domaćih tako i inostranih investitora po pitanju zaštite životne sredine, slaba kontrola od strane države uz nedovoljne kapacitete inspekcije za zaštitu životne sredine, nepoštovanje propisanih zakonskih odredbi i standarda kada je u pitanju zaštita životne sredine često dovode do negativnih posledica po životnu sredinu. Svedoci smo mnogobrojnih slučajeva zagađenja životne sredine, kako domaćih tako i inostranih preduzeća. Gradove, oblasti i regione u kojima su stacionirane neke od najvećih SDI karakteriše turobna slika devastirane i zagađene životne sredine.

Domaća i inostrana pravna lica i preduzetnici su dužna da u obavljanju svojih delatnosti obezbede primenu propisa iz oblasti zaštite životne sredine, racionalno korišćenje prirodnih bogatstava, uračunavanje troškova zaštite životne sredine u okviru investicionih i proizvodnih troškova. U slučaju nepreduzimanja navedenih mera, država je ta koja mora uložiti više napora na sprečavanju, kontroli, smanjivanju i sanaciji svih oblika zagađenja životne sredine.

Nerazvijene zemlje i zemlje u razvoju ostvaruju niže stope privrednog rasta. One su vrlo često prinuđene da prihvataju i SDI koje ne vode računa o životnoj sredini (izmeštanje prljave proizvodnje iz svojih zemalja), prećutno odobravajući degradaciju životne sredine postojanjem slabih ili uopšte nepostojanjem ekoloških standarda. U ovim grupama zemalja koje vape za SDI "očekuje se da će efekat obima doprineti povećanju zagađenja, otpada i ekološkoj degradaciji" (Doytch, 2020, 2).

Pre prihvatanja prljavih SDI, potrebno je izvagati sa jedne strane koristi, a sa druge strane nedostatke koje ta investicija sa sobom nosi. Jedan od nedostataka se odnosi na "transfer zastarele tehnologije (dominantnost prljavih, radno i resursno intenzivnih industrija) čime se ograđuju od „prljanja“ sopstvenih teritorija a često to rade i zbog pritiska sve rigoroznijih propisa zaštite životne sredine koji postoje u njihovim zemljama." (Dašić, 2019, 420).

Dugoročno gledano, ovakvom politikom se nanosi mnogo veća šteta zemlji od kratkoročnih koristi. Ne može se privredni rast zasnivati na ugrožavanju i degradaciji životne sredine. Ove države moraju svoje nacionalne ciljeve sa politike koja se zasniva na "rastu na prvom mestu", promeniti ka modelu "održivog razvoja". "To zahteva implementaciju pristupa upravljanja životnom sredinom" (Lau et al, 2019, 2). Za mnoge zemlje je goruće pitanje kako da usaglase dva naizgled suprotstavljena cilja u upravljanju investicijama, tj. promovisanje SDI i težnje ka održivom razvoju (UN ESCAP, 2019).

Strani ulagači vođeni stvarnim vrednostima i kodeksima odgovornog poslovnog ponašanja, moraju svojim odlukama i akcijama da pristupaju sa osećajem odgovornosti, posebno prema životnoj sredini. Isti moraju posvetiti odgovarajuću pažnju pitanjima zaštite životne sredine i iste ugraditi u svoje poslovne strategije i svakodnevno poslovanje. Ovo iz razloga jer bez zaštite i očuvanja životne sredine nema ni održivog razvoja i stvaranja boljeg sveta danas i u budućnosti. Sve društveno odgovorne kompanije su politiku zaštite životne sredine integrisale u viziju, poslovne strategije i i prakse.

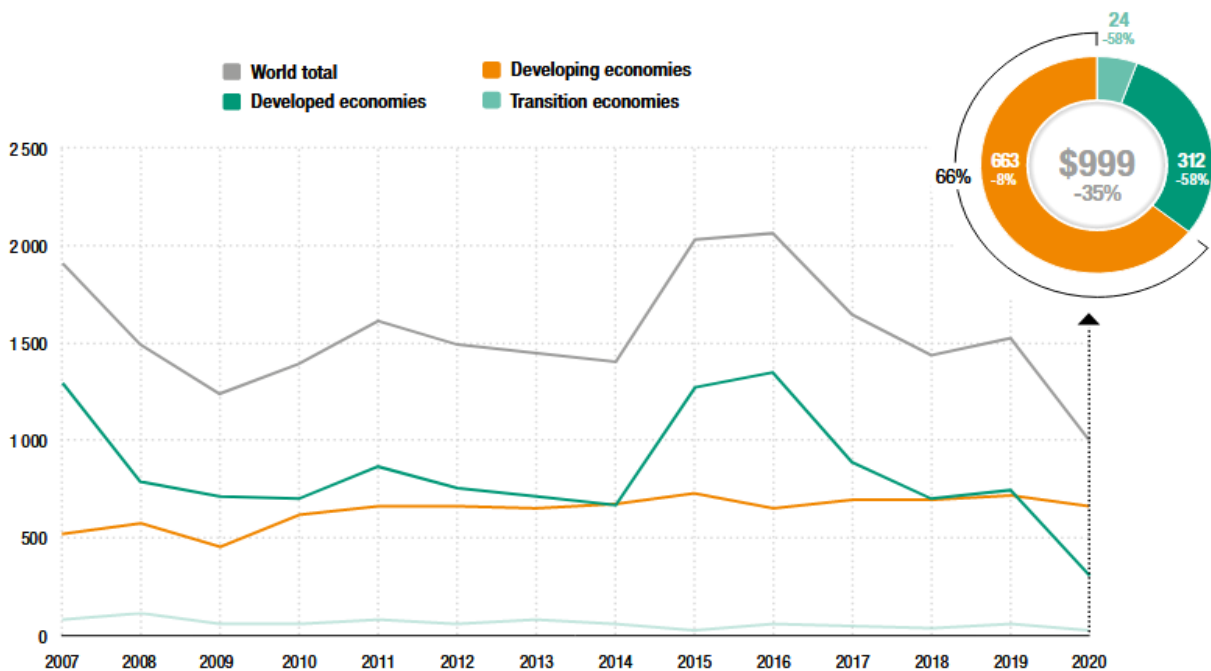
1. MATERIJALI I METODE /
MATERIALS AND METHODS

S obzirom da pitanja ekonomske aktivnosti stranih investitora i ekoloških propisa koji se tiču očuvanja životne sredine sve više zaokupljaju pažnju javnosti, što je i predmet ovog rada, to smo se odlučili da temu ovog rada obradimo sa posebnom pažnjom. Što se tiče tokova SDI na globalnom nivou, za analizu istih je korišćen Izveštaj o investicijama u svetu (World Investment Report) koji svake godine izdaje Konferencija Ujedinjenih nacija o

trgovini i razvoju (United Nations Conference on Trade and Development). Za analizu tokova SDI u Srbiji, pored pomenutog izveštaja korišćena je i baza podataka stranih direktnih ulaganja Narodne banke Srbije. Osnovni razlog zašto je izvršena analiza tokova SDI jeste dokazivanje uloge koju one imaju u procesu zaštite životne sredine u zemlji domaćinu u zavisnosti od vrste industrije u kojoj su angažovane. Sam rad se zasniva na pregledu brojnih studija koje su proučavale uticaj SDI na životnu sredinu zemlje domaćina. U radu su korišćene metode svojstvene društvenim naukama (metod analize i sinteze, metod generalizacije, metod specijalizacije, metod studije slučaja).

2. REZULTATI I DISKUSIJA / RESULTS AND DISCUSSION

Tokove SDI na globalnom nivou karakterišu smene perioda rasta sa periodima pada. Rast tokova SDI veoma često prekidaju periodi kriza. Najnovija kriza uzrokovana pandemijom korona virusa, COVID-19 je dovela do drastičnog smanjenja tokova SDI. Ova kriza predstavlja nezapamćeni šok koji je iznenadio svet i njegovu ekonomiju (World Bank Group, 2020). Šokovi na strani ponude i potražnje u kombinaciji sa političkim reakcijama na pandemiju COVID-19 (zatvaranje nacionalnih granica), pokreću niz negativnih efekata na SDI.

Slika 1. Prilivi tokova SDI u svetu i po grupama zemalja, 2007-2020 (u mlrd.USD i %) (UNCTAD, 2021, 2)
Figure 1. FDI inflows in the world and by groups of countries, 2007-2020 (in billion USD and %) (UNCTAD, 2021, 2)

Na slici 1 se vide smene perioda rasta i perioda pada tokova SDI. U 2016. godini ostvaren je rekordan priliv tokova SDI u iznosu od 2.065 mlrd. USD čime je ta godina, postala godina sa ostvarenim najvećim prilivom SDI u istoriji čovečanstva (UNCTAD, 2021, 248). Od 2019. godine (početak pandemije COVID-19) je primetan veliki pad tokova SDI. Globalni tokovi SDI pali su za 35% u 2020. godini, dostigavši 999 mlrd. USD, sa 1.530 mlrd USD u 2019. godini. Ovo je najniži nivo od 2005. godine i skoro 20% niži od najnižeg nivoa iz 2009. nakon globalne finansijske krize.

Prema podacima UNCTAD-a (Unctad, 2021, 4) raspored tokova SDI po regionima je takav da u 2020. godini u razvijenim zemljama i zemljama u

tranziciji imamo pad od -58%, u odnosu na 2019. godinu. Evropu u 2020. godini karakteriše pad priliva tokova SDI za -80% u odnosu na 2019. što je najveći pad od svih grupa zemalja. Za Evropom po padu priliva tokova SDI slede Latinska Amerika i Karibi (-45%), Severna Amerika (-42%) i Afrika (-16%). Smanjenje tokova SDI je mnogo manje u zemljama u razvoju (pad od -8%), uglavnom zbog elastičnih tokova u Aziji (rast od +4%). Kao rezultat toga na zemlje u razvoju otpada dve trećine priliva tokova SDI, u odnosu na nešto manje od polovine u 2019. godini. Rast tokova SDI u Aziji podstaknut je prilivom tokova SDI u Hong Kongu, Kina (46 mlrd. USD više u odnosu na period iz 2019.).

Prognozira se da će tokovi SDI do kraja 2021. godine nastaviti sa padom, dok se od početka 2022. očekuje oporavak sa rastom od +10-15% (Unctad, 2021, XI). Prognoze zavise od brzine ekonomskog oporavka i mogućnosti recidiva pandemije, potencijalnog uticaja potrošnje na oporavak tokova SDI i politike pritisaka.

Što se tiče tokova SDI u tranzicionim zemljama, na zemlje CIS-a (Jermenija, Azerbejdžan, Belorusija, Kazahstan, Kirgistan, Moldavija, Rusija, Tadžikistan, Turkmenistan, Ukrajina i Uzbekistan) otpada najveći deo priliva SDI u ovu grupu zemalja (oko 70-80%). Ostatak od ukupnih SDI u ovaj region, otpada na tranzicione zemlje Jugoistočne Evrope (Albanija, Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Severna Makedonija i Srbija). Rusija i Srbija su lideri u prilivima SDI, svaka u svojoj grupi tranzicionih zemalja.

Srbija je u 2020. godini ostvarila priliv SDI u iznosu od 3.440 miliona USD što je preko 55% od ukupno ostvarenih priliva SDI u tranzicionim zemljama Jugoistočne Evrope. Međutim, zapaža se da je Srbija ostavila pad priliva SDI u 2020. godini u odnosu na 2019. za oko -20%. Sve ostale zemlje imaju priliv manji od 45% od ukupno primljenih SDI u ovu grupu zemalja, i sve njih (osim Crne Gore) karakteriše pad priliva u 2020. u odnosu na 2019. godinu (tabela 1). Sve ovo nam ukazuje da pad globalnih tokova SDI prati i pad na nivou nacionalnih privreda.

Tabela 1. Prilivi SDI u tranzicionim zemljama Jugoistočne Evrope, 2019-2020 (milioni USD)

Table 1. FDI inflows in transition countries in Southeast Europe, 2019-2020 (million USD)

	2019.	2020.
Jugoistočna Evropa	7.106	6.110
Albanija	1.288	1.107
Bosna i Hercegovina	400	371
Crna Gora	417	529
Severna Makedonija	446	274
Srbija	4.270	3.440

Izvor / Source: (UNCTAD, 2021, 251)

Pandemija COVID-19 je imala direktan uticaj na trendove SDI po vrsti i sektoru, na svim nivoima. Već drugu godinu za redom imamo smanjenje vrednosti grinfild projekata. Pad vrednosti grinfild projekata u 2020. godini u odnosu na 2019. iznosi -33%, odnosno -29% po broju. Vrednost prekograničnih merdžera i akvizicija (M%A) smanjena je u istom periodu za -6%, a broj poslova za -13%. Takođe je primetan i pad vrednosti (-42%) i broja

poslova (-5%) međunarodnog projektnog finansiranja (UNCTAD, 2021, 8).

U nastavku rada ćemo se osvrnuti na analizu grinfild projekata po sektorima privrede. Ovo iz razloga jer je studija "Foreign Direct Investment and the Environment: Disentangling the Impact of Greenfield Investment and Merger and Acquisition Sales" (Ashraf et al, 2021) dokazala da grinfild SDI povećavaju zagađenje u siromašnijim zemljama, a da nemaju značajan efekat u bogatim ekonomijama.

Ukupna vrednost grinfild projekata u primarnom sektoru pokazuje pad od -47% (11 milijardi USD u 2020. u odnosu na 21 milijardu USD u 2019.). Pad broja grinfild projekata iznosi -34% (100 projekata u 2020. u odnosu na 150 projekata u 2019.). Sektor proizvodnje beleži pad vrednosti grinfild projekata od -41% (237 milijardi USD u 2020. u odnosu na 402 milijarde USD u 2019.) i pad broja grinfild projekata od -37% (5.139 grinfild projekata u 2020. u odnosu na 8.180 u 2019.). Sektor usluga beleži manji pad grinfild projekata i to kako po vrednosti -25% (315 milijardi USD u 2020. u odnosu na 422 milijarde USD u 2019.) tako i po broju -22% (7.732 grinfild projekata u 2020. u odnosu na 9.930 u 2019.) (UNCTAD, 2021, 9). Što se tiče oblasti, najveći pad i po vrednosti (-69%) i po broju (-50%) grinfild projekata ima industrija uglja i naftnih derivate, što je veoma važno sa aspekta zaštite životne sredine, jer ova oblast pripada grupi industrija koje imaju najveći uticaj na degradaciju životne sredine. Takođe je primetan pad vrednosti (-13%) i broja (-6%) grinfild projekata u proizvodnji i distribuciji energije jer su strani investitori nastavili sa ulaganjem u energiju iz obnovljivih izvora a sve više izbegavaju ulaganja zasnovana na fosilnim gorivima. Interesantan je podatak da je od 10 najvećih grinfild projekata u energetske industriji po vrednosti, čak 9 zasnovano na obnovljivim izvorima energije.

Jedini sektor koji beleži rast vrednosti (+22%) najavljenih grinfild projekata je sektor infomacione komunikacionih tehnologija (IKT) kao posledica velike potražnje za digitalnom infrastrukturom i uslugama na globalnom nivou. Bez obzira što je broj najavljenih grinfild projekata u IKT industriji pao za -13%, ipak ova grana industrije ima najveći udeo broja projekata u najavljenim projektima u ostalim granama privrede.

Što se tiče prekograničnih M&A, među najviše ciljanim industrijama su IKT sektor i farmaceutske sektor, pošto je pandemija COVID-19 dala veliki podsticaj digitalnom i zdravstvenom sektoru.

Kod najavljenih međunarodnih projektnih finansiranja najveći pad je u industriji nafte i gasa i iznosi -78% po vrednosti i 16% po broju u poređenju sa 2019. (UNCTAD, 2021, 12) i rudarstva, -72% po

vrednosti i -35% po broju u poredjenju sa 2019. (UNCTAD, 2021, 11). Sa ekološkog stanovišta veoma je značajno što imamo opadajući trend SDI u primarnom i sekundarnom sektoru koje se najčešće odlikuju prljavim tehnologijama i zagađenjem životne sredine. „Međutim taj opadajući trend se odnosi na globalni nivo dok su zemlje u razvoju zadržale veoma veliki procenat učešća SDI u ove vrste delatnosti.“ (Dašić, 2019)

Prema podacima Narodne banke Srbije, u 2020. godini u Srbiji je ostvareno neto povećanje obaveza SDI u iznosu od 3.038,9 miliona evra što je pad od -20% u odnosu na 2019. godinu (3.815,3 miliona evra). Analiza takodje ukazuje na opadajući trend tokova SDI u većini privrednih grana u 2020. u odnosu na 2019. godinu. Za našu analizu osvrnućemo se na privredne grane koje imaju najviše negativnog uticaja na životnu sredinu i to: Rudarstvo i Prerađivačku industriju. Strana ulaganja u sektoru Rudarstva su sa 122,3 miliona evra u 2019. povećana na 212,7 miliona evra u 2020. godini (NBS, 2019; NBS, 2020). U prerađivačkoj industriji (tabela 2) sektori Proizvodnje uglja i derivata nafte, Proizvodnje proizvoda od gume i plastike, Proizvodnje osnovnih metala i proizvodnje metalnih proizvoda, osim mašina i uređaja imaju pad vrednosti, dok sektori Proizvodnje proizvoda od gume i plastike i Proizvodnje motornih vozila, poluprikolica i prikolica ostvaruju rast u 2020. u poređenju sa 2019. godinom.

Tabela 2. Neto povećanje finansijskih obaveza stranih direktnih ulaganja u određene sektore prerađivačke industrije, 2019-2020, u milionima evra
Table 2. Net increase in financial liabilities of foreign direct investment in certain sectors of the manufacturing industry, 2019-2020, in millions of euros

Određeni sektori prerađivačke industrije	2019.	2020.
Proizvodnja koksa i derivata nafte	15,3	10,2
Proizvodnja hemikalija i hemijskih proizvoda	40,3	68,5
Proizvodnja proizvoda od gume i plastike	274,2	197,8
Proizvodnja osnovnih metala i proizvodnja metalnih proizvoda, osim mašina i uređaja	101,0	49,7
Proizvodnja motornih vozila, poluprikolica i prikolica	172,6	300,9

Izvor / Source: (NBS, 2019; NBS, 2020)

3. SUKOB INTERESA DRŽAVE I SDI I INTERESA ZAŠTITE ŽIVOTNE SREDINE / CONFLICT OF INTEREST OF THE STATE AND FDI AND INTEREST OF ENVIRONMENTAL PROTECTION

Mnoge nerazvijene zemlje i zemlje u razvoju ostvaruju značajan deficit u robnoj razmeni sa inostranstvom. Da bi nadomestile taj deficit potreban je devizni priliv. „Priliv deviza kroz SDI ili kroz zaduživanje za infrastrukturne projekte veoma je važan za održavanje kursa“ (Macura, 2021, 84). Zbog navedenog, iste su prinudjene da ostvare što veći priliv SDI kako bi nadomestili razvojni jaz. Veoma često slabe i nedovoljno razvijene državne institucije ne pružaju odgovarajuću zaštitu i poštovanje propisa iz oblasti zaštite životne sredine, obezbeđujući stranim investitorima da krše navedene propise i posluju mimo zakona. „Upravo to je uzrok nastanka konflikata između investitora i obespravljenih lokalnih zajednica, ali i nemogućnosti državnih institucija da doslednom primenom propisa obezbede zadovoljavajući nivo zaštite životne sredine i spreče pojavu zagađenja širih razmera“ (Popović, 2021, 101). Država često svesno radi u korist stranih investitora tako što krši propise nečinjenjem, blagim kaznama i dopuštanjem kršenja potpisanih sporazuma. “Zbog toga problem ugrožavanja životne sredine u realizaciji SDI leži upravo u slabosti institucija i korupciji koja se manifestuje zloupotrebom javnih ovlašćenja i nepreduzimanjem mera zaštite životne sredine od strane organa javnih vlasti” (Popović, 2021, 104). „Prisutnost efektivnih, pouzdanih, delotvornih, odgovornih, transparentnih institucija je polazna osnova za implementaciju svih ostalih ciljeva održivog razvoja“ (Ostojčić, 2020, 101).

Postoje zemlje, konkretno Malezija, koje u prvi plan stavljaju privredni rast i industrijsku proizvodnju i dozvoljavaju stranim investitorima da u zemlju unesu i prljave tehnologije kojima se zagađuje životna sredina, a kasnije preduzimaju mere za kontrolisanje zagađenja davanjem vremena stranim investitorima da instaliraju tehnologiju i opremu koja će smanjiti zagađenje na prihvatljivi nivo (Hitam, Borhan, 2012).

Zemlje domaćini treba da izgrade „filterski levak“ kako bi privukle SDI za dugoročni razvoj (Ha, Nguyen, 2021).

Implikacija tokova SDI po životnu sredinu ima dva oblika: Prvo, postojala je zabrinutost da pokušaji rešavanja zagađenja putem domaće regulative mogu uticati na tokove SDI jer investitori nastoje da izbegnu uočene nedostatke konkurencije povezane sa strogom regulativom. Drugo, postoji efekat koji same SDI mogu imati na lokalno okruženje u zemlji

domaćinu, a koji može biti pozitivan ili negativan (Cole et al, 2017).

Potencijalni, bilo pozitivni ili negativni, ekološki efekti SDI zavise od različitosti vrste industrije u koju se ulaže. Industrijski odnos zelenih i prljavih sektora bitan je za zagađenje životne sredine. Ukoliko strani investitor investira u tzv. „prljave industrije“, normalno je za očekivati da će u velikoj većini slučajeva doći do degradacije životne sredine. Taj efekat je još veći i gori ukoliko strani investitor dolazi sa nečasnim namerama, tj. sa namerom da zaobiđe ekološke propise zemlje domaćina ili da izbaciti tzv. „prljave tehnologije“ iz zemlje iz koje dolazi i iste preseli u zemlju domaćina. Takvi strani investitori iz svojih strategija isključuju standarde koji se tiču sprečavanja i kontrole zagađenja, održivog upravljanja prirodnim resursima, efikasne upotrebe resursa, očuvanja biodiverziteta i procenu i upravljanje uticajima i rizicima po životnu sredinu.

Ulaganjem u tzv. „zelene industrije“ efekat degradacije životne sredine će biti minimalan ili ga uopšte neće biti.

Važno je napomenuti da „ekološki otisci“ SDI nastaju ne samo zagađenjem nastalim direktno kao rezultat ekonomske aktivnosti, već i kao rezultat iscrpljivanja resursa potrebnih za podršku ekonomskim aktivnostima. Takođe može doći do narušavanja biodiverziteta ostvarenjem SDI u zaštićenim područjima (npr. Izgradnja putne infrastrukture). Što je još gore, veoma često se u strateškim procenama ne nude rešenja za smanjenje štete ukoliko se takav projekat realizuje. Sve češće se govori o „zelenim finansijama“ koje „se uglavnom odnose na proces uvažavanja ekoloških i društvenih aspekata prilikom donošenja investicionih odluka, što dovodi do povećanih ulaganja u dugoročne i održive aktivnosti a time i ekonomskog rasta i razvoja ambijenta privredivanja u skladu sa principima globalnog održivog razvoja“ (Ristić, 2021, 43).

Ovde se do sada govorilo o negativnim efektima prljavih tehnologija SDI na životnu sredinu. Međutim, s druge strane, SDI omogućuju potencijalni transfer tehnologija i tehnoloških rešenja koja poboljšavaju ekologiju zemlje domaćina. Takođe donose i čistije metode proizvodnje. SDI iz razvijenih zemalja imaju sposobnost i resurse da šire vrhunsko znanje i ekološke prakse lokalnim firmama u manje razvijenim ekonomijama. U ovakvim slučajevima dolazi do izražaja pozitivan efekat koje SDI donose zemlji domaćinu.

Svaka zemlja nastoji da implikacije SDI po životnu sredinu budu minimalne ili da ih uopšte ne bude, što je u većini slučajeva teško izvodljivo. „Shvatajući potencijalne ekološke troškove povezane sa SDI, većina zemalja je sada selektivna u pogledu vrste

SDI koje dolaze u njihovu zemlju“ (Demena, Afesorbor, 2020, 1). To je dovelo do toga da se sve više promovišu tzv. „zelene“ SDI koje podstiču ekonomski rast a internalizuju negativne ekološke efekte.

Manji broj studija koje ispituju implikacije SDI na životnu sredinu uglavnom postavljaju jedno od tri pitanja:

- Prvo, da li kompanije u stranom vlasništvu u zemljama u razvoju imaju tendenciju da budu čistije od firmi u domaćem vlasništvu?

- Drugo, da li postoje dokazi da se ekološki učinak domaćih firmi poboljšao zbog prisustva stranih firmi?

- Treće, da li prisustvo SDI dovodi do poboljšanja životne sredine u zemlji domaćinu?

Odgovorom na ova pitanja, država nastoji da donese najbolju odluku uzimajući u obzir ekonomske interese države i stranih investitora s jedne strane i interesa zaštite i očuvanja životne sredine s druge strane.

ZAKLJUČAK / CONCLUSION

Ekspanzija globalnih tokova SDI je neposredno dovela do implikacija po životnu sredinu. Zabrinutost zemlje domaćina za životnu sredinu je opravdana jer nisu retki slučajevi degradacije životne sredine uzrokovane stranim investicijama. Posebno je ta zabrinutost opravdana kod nerazvijenih i zemalja u razvoju jer istima SDI predstavljaju slamku spasa za izlazak iz začaranog kruga siromaštva.

Strogi propisi koji se tiču zaštite životne sredine predstavljaju osnov koga se strani investitori moraju pridržavati. U razvijenim zemljama se poslovna odgovornost stranih investitora prema životnoj sredini podrazumeva. U nerazvijenim zemljama i zemljama u razvoju se dešava da poslovna odgovornost stranih investitora prema životnoj sredini ne postoji, već zaobilazanje propisa iz oblasti zaštite životne sredine za njih predstavlja poslovnu priliku.

Nerazvijene zemlje i zemlje u razvoju kojima je strani kapital neophodan, moraju da vode računa da potencijalne štete po životnu sredinu i zdravlje stanovništva ne podriju dobitke povezane s povećanim prilivom SDI. Dakle, ekonomska dobrobit povezana s povećanjem SDI bi mogla biti neutralisana potencijalnim ekološkim troškovima koje su one uzrokovale.

Odnos između ostvarenja ekonomskog rasta i ciljeva zaštite životne sredine zavisi od uloge vlade u svakoj zemlji. Država mora da utiče na strane investitore da vode računa o životnoj sredini. Takođe i domaća preduzeća se moraju pridržavati propisa o zaštiti životne sredine kako bi se minimizirali negativni uticaji na kvalitet životne sredine. Upravljanje

stabilnim okruženjem zahteva od svake zemlje da se striktno poštuju međunarodni sporazumi o zaštiti životne sredine.

Ljudi i preduzeća, bilo domaća ili inostrana, moraju da se pridržavaju ekoloških propisa i da podižu svest o zaštiti životne sredine kao temelju ekonomskog rasta i održivosti životne sredine.

LITERATURA / REFERENCES

- [1] Ashraf, A., Douth, N., Uctum, M. (2021). Foreign Direct Investment and the Environment: Disentangling the Impact of Greenfield Investment and Merger and Acquisition Sales, *Sustainability Accounting, Management and Policy Journal*, 12(1), 51-73.
- [2] Cole, M.A., Elliott, R.J.R., Zhang, L. (2017). Foreign Direct Investment and the Environment, *Annual Review of Environment and Resources*, 42, 465-487.
- [3] Dašić, B. (2019). Strane direktne investicije – ekološki aspekt, *Ecologica* 26(95), 420-426.
- [4] Demena, B. A., Afesorgbor, S.K. (2020). The effect of FDI on environmental emissions: Evidence from a meta-analysis, *Energy Policy*, Vol. 138, 111233, pp. 1-17.
- [5] Doytch, N. (2020). The Impact of Foreign Direct Investment on the Ecological Footprints of Nations, *Environmental and Sustainability Indicators*, Vol. 8, 100085, pp. 1-13.
- [6] Ha, T.C., Nguyen, H.N. (2021). The Role of Institution on FDI and Environmental Pollution Nexus: Evidence from Developing Countries, *The Journal of Asian Finance, Economics and Business*, 8(6), 609-620.
- [7] Hitam, M.B., Borhan, H.B. (2012). FDI, Growth and the Environment: Impact of Quality of Life in Malaysia, *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 50, 333-342.
- [8] Lau, C.L.L., Bergman, Z., Bergman, M.M. (2019). Environmental Protection and Corporate Responsibility: The Perspectives of Senior Managers and CxOs in China, *Sustainability*, 11, 3610, pp. 1-17.
- [9] Macura, A. (2021). Uticaj investicija na životnu sredinu – prava građana i odgovornost države, *Srbija i strani kapital – osvrt i analize*, Beograd, str. 83-90.
- [10] Narodna banka Srbije. (2019). *Neto povećanje finansijskih obaveza stranih direktnih ulaganja u 2019, po privrednim granama*, Beograd. Preuzeto 28.12.2021. sa: https://nbs.rs/sr_RS/drugi-nivo-navigacije/statistika/platni_bilans/
- [11] Ostojić, I. (2020). Institucionalna komponenta održivog razvoja Srbije, U: *Izazovi održivog razvoja u Evropskoj uniji i Srbiji*, ur. Jovanović P., Stojković Zlatanović S. Institut društvenih nauka, Beograd, str. 101-117.
- [12] Popović, M. (2021). Jin i Jang – ekonomski razvoj u senci ugrožavanja životne sredine i urušavanja vladavine prava, *Srbija i strani kapital – osvrt i analize*, Beograd, str. 99-105.
- [13] Ristić, K. (2021). Zelene finansije i ekonomski rast, *Ecologica* 28(101), 43-49.
- [14] UNCTAD. (2021). *World Investment Report 2021 – Investing in Sustainable Recovery*, New York and Geneva.
- [15] UN ESCAP. (2019). Foreign Direct Investment and Sustainable Development in International Investment Governance, *Studies in Trade, Investment and Innovation*, No 90, United Nations Publication.
- [16] World Bank Group. (2020). *Ekonomski i socijalni uticaj COVID-19, izgledi za Zapadni Balkan*, Redovni ekonomski izveštaj, broj 17.